

JAVNI DISKURS I RETORIČKA (NE)KOMPETENTNOST

PUBLIC DISCOURSE AND RHETORICAL (IN) COMPETENCE

Nermina Veljan*

SAŽETAK

U ovom radu pokušalo se istražiti činjenično stanje u vezi sa komunikacijskim kompetencijama bh. političara, i uopće njihovom kulturom komuniciranja i dijaloga. U istraživanju koje je temeljeno na empiriji, išlo se do deskriptivnih (opisnih) i donekle eksplanacijskih (objašnjavajućih) ciljeva, dok prognostički i dijagnostički ciljevi problema komunikacijskih (ne)kompetencija bh. političara predstavljaju izvjesnu težinu, zbog nedovoljne stručnosti za praktično rješavanje tog problema. Većina političara ne poznaje ni osnove kulture komuniciranja, a i oni koji ponekad ostave dojam kompetentnog komunikatora, već sljedeći put pokažu svu svoju oskudnost komunikacijskih kompetencija. Istraživanjem su obuhvaćeni različiti politički dužnosnici – članovi predsjedništva, predsjednici entiteta, visoki dužnosnici, politički establišment. U drugim sredinama političari se školuju i posebno pripremaju za javnu komunikaciju. Zato su uspješni u komunikaciji, pri čemu se ne smije zaboraviti da je za primjerenu i uspješnu komunikaciju, odnosno komunikacijsku kompetenciju, osim pomenutog jezičkog znanja, nužno kako opće, tako i profesionalno obrazovanje. Primjenom metoda i tehnika političkog marketinga, dobro planirano i osmišljeno, primjereno, te adekvatno realizirano komunikacijsko ponašanje političkog dužnosnika, može doprinijeti uspjehu političke stranke na izborima, odnosno osvajanju ili zadržavanju vlasti. Kada stanete za govornicu, sami ste, a preko puta vas je cijeli svijet.

Ključne riječi: *javna komunikacija, retorička nekompetentnost, mediji, političko komuniciranje, komunikacijske kompetencije,*

huškačka retorika i govor mržnje, asertivnost

ABSTRACT

In this paper, an attempt was made to investigate the factual situation regarding the communication competencies of BiH politicians, their culture of communication and dialogue. This research is empirically based, while the prognostic goals about the problem of communication (non) competencies of BiH politicians pose a certain weight due to insufficient expertise for practically addressing this problem. Most politicians don't know the basics of communication culture, and those who sometimes leave the impression of a competent communicator, but the next time they show all their lack of communication competencies. This paper researched narratives of political officials. In other countries, politicians are trained and are specially prepared for public communication. They are therefore successful in communication, and it must be barred in mind that adequate and successful communication, ie. communication competences, apart from the mentioned language knowledge, are essential for both; in general and in vocational education. By applying methods and techniques of political marketing, well-planned and well-designed, appropriate, and adequately realized communication behavior of a political official can contribute to the success of a political party in the election, or to conquest or retain power.

Keywords: *public communication, rhetorical non competences, media, political communication, communication competences, hate speech, assertiveness*

* - Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku

UVOD

„Postoje dva trenutka u životu kada ste potpuno sami: neposredno pred smrt i neposredno pred govor.” – Harvey Mackay

Danas nam postaje sve jasnije da je komunikacija jedno od najbitnijih oznaka modernog društva. Svako društvo i dobiva svoj specifičan karakter (otvoreno/ javno ili zatvoreno/tajno, gostoljubivo ili negostoljubivo, ksenofilično ili ksenofobično, demokratsko ili nedemokratsko), upravo po stilu i sadržaju vladajuće komunikacije. Osnovni motivi za izradu ovog rada su prije svega podizanje svijesti i važnosti komunikacije, image-a, reputacije te njihovog samog plasmana u javnosti, posebno u javnom diskursu retoričkog obraćanja političkih funkcionera javnom mnijenju.

Javna komunikacija je od velikog, često presudnog značaja za bavljenje politikom i to ne samo s aspekta uspješnosti “osvajanja glasova” na izborima, kako to nerijetko tumače domaći političari, nego i zbog načina vođenja politike i efekata koje političari postižu u nastavku mandata.

“Javna komunikacije obuhvaća komunikacijske činove koji se ostvaruju u sferi javnosti. Standardni je jezik njeno sredstvo. Kao sredstvo javne komunikacije standardni je jezik određen djelatnostima i odnosima među članovima zajednice. Raznolikost odnosa i društvenih djelatnosti čini ga složenim jer obuhvaća najrazličitije jezične realizacije. Specifičnost je javne komunikacije sa stajališta sudionika u tome šta recipijenti pošiljateljima poruke ne mogu dati izravnu povratnu informaciju. Korisnik nema mogućnost neposrednog odgovora, ali mora biti tretiran s poštovanjem i kao ravnopravan sugovornik” (Pavičević-Franić 2005: 85), a “nosilac poruke mora vjerovati u ono što govori” (Šiber 1992: 25).

TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Komunikacijska kompetencija – Odnosi s javnošću

Sposobnost precizne upotrebe komunikacije je neophodna za svakog preciznog komunikatora. Svaki pojedinac ima svoj vlastiti model koji je izgrađen od niza ličnog iskustva. Fiziološki, činjenica je da je brzina naših misli mnogo puta veća od naše sposobnosti da ih izgovorimo. Zbog nemogućnosti 100% prijenosa misli u riječi, ljudi koriste “kratki put”. U praksi, to znači da su mnoge naše misli izostavljene.

Biti komunikacijski kompetentan, ne znači znati pravilno govoriti, biti dobar retoričar, poznavati gramatiku, već uz sve navedeno znati se ponašati u različitim situacijama, te biti uspješan i u neverbalnoj komunikaciji. Neverbalna komunikacija je od iznimne važnosti za političare, naročito u javnim nastupima. Ona u velikoj mjeri definira imidž, a govorniku koji se vješto snalazi u neverbalnim aspektima komunikacije omogućava kontroliranje neverbalne poruke koju šalje prilikom javnog nastupa i time navodi publiku da poruku dekodira na način koji on to želi.

Kako navodi Vasković i Kršić, “dokazano je da svi ljudi koriste “govor tela”, koji dobar poznavalac njegove simbolike može da pročita. Međutim, izgleda da ljudi i bez poznavanja psihologije odlično poznaju “govor tela”, jer je on stariji od bilo kog drugog jezika. Američki psiholog Albert Mehrabian došao je krajem 1960-ih do otkrića, da kada ljudi iskazuju i prenose svoja osjećanja, koriste ukupno: a) 55% “govor tela”, b) 38% ton govora i c) 7% reči (što znači da se čak 93% komunikacije zasniva na neverbalnom prenošenju informacija)” (Vasković / Kršić 2009: 151-152).

Vješto interpersonalno komuniciranje i tehnike raspoznavanja neverbalne komunikacije ne služe samo u svrhu raskrinkavanja onoga što se može pročitati “između redova” već i za stvaranje neverbalnog konteksta, i formiranje odnosa

između govornika i publike.

Kao što se može zaključiti, izbor sredstava neverbalne komunikacije zavisi od mnogih faktora – prostora, okoline, povoda javnog nastupa, raspoloživog vremena, broja sagovornika ili slušalaca. Vješt komunikator, naročito politički, morat će ovladati vještinom neverbalne komunikacije, što prije svega podrazumijeva pažljiv odabir pokreta, gestova, poza i njihovo usklađivanje sa govornim činom. Božo Skoko u svojoj knjizi *Identitet, image i promocija* kaže da su odnosi s javnošću: "...vještina kojom se – koristeći dosege komunikologije, psihologije i sociologije – utiče na stvaranje i jačanje pozitivnog imagea i ugleda preduzeća (institucije, pojedinca ili države) u javnosti te održavaju kvalitetne odnose sa svim segmentima javnosti, radi vlastitog uspjeha, međusobnog razumijevanja i suradnje te sprječavanja ili neutraliziranja nepovoljnog publiciteta. Iz te definicije proizilazi da je cilj odnosa s javnošću stvaranje, zadržavanje i povećavanje naklonosti svih oblika javnosti (s kojima se susreće i o kojima ovisi) prema određenom subjektu." (Božo Skoko 2004: 77) Kotler i Armstrong definiraju ovu komunikacijsku disciplinu na slijedeći način: „Odnosi s javnošću uključuju izgradnju dobrih odnosa poduzeća s različitim dijelovima javnosti putem postizanja povoljnog publiciteta, izgradnje dobrog korporacijskog imagea i rješavanja ili sprječavanja pojave nepovoljnih glasina, priča i događaja. Glavna sredstva odnosa s javnošću čine: odnosi s medijima, publicitet, korporativno komuniciranje, lobiranje i savjetovanje“ (Philip Kotler & G. Armstrong 1993: 436)

Huškačka retorika i govor mržnje

Komitet ministara Vijeća Evrope se u Preporuci br. 20 iz 1997. godine o govoru mržnje usaglasio da se pod terminom "govor mržnje podrazumijevaju svi oblici izražavanja koji šire, podstiču, promoviraju ili opravdavaju netrpeljivost među rasama, ksenofobiju, antisemitizam ili druge

oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu kroz agresivni nacionalizam, etnocentričnost, diskriminaciju ili netrpeljivost prema manjinama, imigrantima, i sl." (The Committee of Ministers to member States on "hate speech")

Mnogi djelatnici u javnim nastupima koriste neprikladan govor, prema političkim neistomišljenicima se odnose netolerantno, a verbalnim nasrtajima i nekorektnim ponašanjem šire govor mržnje i netrpeljivosti. Te otrovne strijele, međutim ne pogađaju samo one na koje su direktno usmjerene, već i na javnost uopće, jer funkcioneri govorom i ponašanjem utječu na formiranje javnog mnijenja. Govor mržnje najveće domete postiže kada ga "proizvode i preko kontrolisanih medija emituju vodeće političke snage, zajedno sa onim intelektualnim i duhovnim krugovima koji im se u tome složno pridružuju, iz ubjeđenja ili interesa" (Bugarski 2002: 210).

I sam Valentin Inzko više puta je pozvao političare da se suzdrže od huškačke retorike, govora mržnje i svih drugih oblika netolerancije. Najčešće se taj poziv odnosi pred početak predizbornih političkih kampanja u BiH bilo da su lokalni ili opći izbori. Nažalost, kada jednom postane uobičajen i podrazumijevajući, kada se udomaći, govor mržnje iz javnog života teško se povlači. "Razlog zašto mnogi danas upotrebljavaju veoma opore riječi u parlamentarnim klupama i skupštinskim aulama i za govornicama je u tome što obično taj govor koriste oni politički slabiji, politički nemoćniji, koriste oni na koje se nikako ne može pažnja obratiti – i ne bi se pažnja obratila zarad i apropo njihovih političkih programa, političkih ideja ili političkih stavova kao nečega novoga što donose na bh. političkoj i društvenoj sceni. I kada nema tako nečega i kada nema toga, onda je jasno da ostaje nešto drugo ne bi li se skrenula pažnja, ne bi li se pokušali dobiti neki eventualni i potencijalni glasači. I onda je tu najbolje sigurno jedan govor mržnje i jedna netolerancija koja može kod nekih ciljnih

grupa koje još uvijek žive u jednom takvom ambijentu izazvati određene simpatije. U kome postoji jedan prazan prostor. Nije stvoren neki novi sistem vrijednosti, nego u tom vakuumu ulaze mnoge nevrijednosti, a jedna od tih nevrijednosti je i nekultura dijaloga, koja izgleda što je oporija, što je oštrija, u jednom negativnom smislu, prema nekim nosiocima političkih ili drugih javnih funkcija dobija sve više značaja” (Slobodna Bosna).

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Diplomatsko ponašanje u javnoj komunikaciji

Kao (dobar) primjer diplomatskog govorništva može poslužiti obraćanje visokog predstavnika Evropske unije Valentina Inzka na Fakultetu političkih nauka (Sarajevo, 20.02.2010. v. Prilog broj 1.). Uvjerljivo, veoma dobro koncipirano usmeno izlaganje, podkrijepljeno usklađenošću verbalnih, neverbalnih i izvanjezičkih faktora, ima sve odlike kvalitetnog diplomatskog govora. Uz to, iznimno dobra pripremljenost, spontanost, opuštenost (s mjerom), jasnost, jednostavnost, originalnost i živost, uspjeti su održati pažnju auditorijuma sve vrijeme izlaganja. Prepoznavši momenat, a iskoristivši činjenicu da se obraća u izbornoj godini, Inzko je apelirao na građane da na predstojećim izborima “ne nagrade one koji koriste jezik mržnje i negativnu nacionalističku retoriku i koji nisu spremni na kompromise” (v. Prilog broj 2.) U želji da (osvježi) svoje izlaganje, šaljivo je dodao: “Kada sam prolazio čaršijom čuo sam kako mi govore, “Inzko, iskoristi bonska ovlaštenja!” Odgovorio sam da ih imaju i građani BiH i da na predstojećim izborima imaju priliku da ih iskoriste – zaključio je Inzko, što je praćeno gromoglasnim aplauzom u amfiteatru sarajevskog FPN-a” (v. Prilog broj 2.)

Visoki predstavnik EU za BiH Valentin Inzko u svojim govorima često koristi sarajevski

jezički substandard, slučajno ili ne? Nije slučajno, već u “sarajevskom duhu” koristeći kulturu i mentalitet “sarajevskog građanstva”, koristeći vješto diplomatsku interperonalnu komunikaciju, koristeći tehnike neverbalne komunikacije, sa izraženom govorničkom retorikom vješto prati svaki “mig” publike – javnog mnijenja kojoj se obraća, bilo verbalno ili pisano, uvijek pogodi u srž, a usputno obavještava građane BiH da je sva politička moć u njihovim rukama. Bosna i Hercegovina nema političara niti diplomate njegovog kova. Dijelovi govora Valentina Inzka (prilog broj 1.): “Dakle, da budemo potpuno jasni – napredak Bosne i Hercegovine prema članstvu u NATO-u i Evropskoj uniji je u zastoju. Kao rezultat toga, građani ne uživaju prednosti koje slijede iz procesa pridruživanja EU. Napredak BiH na evropskom putu zaustavili su politički lideri koji nisu donijeli ili proveli reforme na koje su se ranije obavezali. Sada se nalazimo tu gdje jesmo. To nije mjesto gdje bi Bosna i Hercegovina trebala biti. A svakako nije mjesto gdje ogromna većina građana ove zemlje želi biti. Dozvolite da naglasim da ovdje ne iznosim generalne i paušalne osude. Postoje osobe snažnog integriteta koje rade u političkim strankama, te u brojnim granama zakonodavne i izvršne vlasti. Ali činjenica je da političke strukture nisu izvršile svoj zadatak. Namjerno ili naprosto zbog pasivnosti, nisu ostvarili napredak u realizaciji reformi. Vjerujem da postoje tri osnovna razloga za ovo. Prvi je ustavno rješenje, koje je nesrazmjerno fokusirano na raspodjelu političkog plijena i koristi, dok se ni izbliza dovoljno pažnje ne posvećuje naporima da se za dobrobit građana osigura efikasna i ekonomična vlada. Drugi razlog je činjenica da se politika nije promijenila već dvije decenije. Jedan od aspekata skorašnje prošlosti koji najviše obeshrabruje je lakoća sa kojom su ponovo na površinu isplivali diskreditirani stavovi, slogani i politički stavovi iz ranih devedesetih godina. Treći razlog je činjenica da alternativna politička opcija nije ponuđena na dovoljno uvjerljiv način. Rekao sam jedan, dva i tri – ali

vjerujem da je rješenje problema u stvari tri, dva, jedan. Šta narod u Bosni i Hercegovini zaista želi? Kada kažem «narod» ne mislim na neki određeni narod. Mislim na sve građane – od sjevera do juga, od istoka do zapada, svih klasa, svih ubjedenja. Oni žele dvije stvari – sigurnost i prosperitet. A sada, evo i zapanjujuće činjenice. Rekao sam da su stranke do sada bile neuspješne, namjerno ili usljed pasivnosti. Možemo raspravljati o njihovim računicama i prioritetima – no ono što nije sporno je činjenica da su doživjele neuspjeh. Dokazi su svuda oko nas, u formi masovnog siromaštva i nezaposlenosti i krajnje neprihvatljivim nivoima kriminala i korupcije. Jedini način da se ovo promijeni je da se na dnevni red vrati opcija evroatlantskih integracija, brzo i u potpunosti. To je alternativna politika koja je očajnički potrebna Bosni i Hercegovini. Šta radite da dovedete ovu zemlju u NATO i Evropsku uniju? Političke stranke se moraju natjerati da okrenu leđa politici koja se pokazala kao ogroman neuspjeh. Potrebno je donijeti neke teške odluke koje se više ne mogu odlagati. Finansijska situacija se pogoršala do mjere u kojoj je potrebno da svi odmah zajednički nešto poduzmu. Vrijeme je da vlasti donesu odluke i da opozicija bude konstruktivna. Nepoduzimanje aktivnosti ili mogućih alternativnih mjera znači plaćanje cijene koja je jednostavno previsoka. Tražim od vas da svoje političare procjenjujete na osnovu onoga što su uradili da bi ovu zemlju približili Evropskoj uniji, šta su uradili za ekonomiju, za poboljšanje zdravstvene zaštite i obrazovnog sistema, za veću mogućnost zapošljavanja itd. Takođe od vas tražim da na sljedećim izborima ne nagradite one koji koriste govor mržnje, nacionalističku retoriku i one koji nisu spremni na kompromis. Želio bih vidjeti kako sukobljavanje argumentima prevladava nad ličnim napadima. Neki vaši političari nemaju stida! Međunarodna zajednica neće preuzeti odgovornost za njihove neuspjehe! Sat otkucava. Ako stranke na vlasti to ne mogu učiniti – biračko tijelo ih može smijeniti. Nemojte vjerovati onima koji olako tvrde da nije moguće uraditi

ništa da se pomogne građanima ove zemlje sve dok ne prođu izbori. To nije tačno. Stranke moraju ponovo pokrenuti proces evroatlantskih integracija i početi se boriti protiv siromaštva prije izbora. Kao visoki predstavnik i specijalni predstavnik EU podržavam promjene koje su ovoj zemlji potrebne. Drugi članovi međunarodne zajednice podržavaju te promjene. Najviši kreatori politike u SAD-u i EU podržavaju te promjene. Pitanje koje se sada postavlja je sljedeće: Da li će građani Bosne i Hercegovine dovesti do te promjene? Jer u njihovoj je moći da to urade. Hvala.”

Prilog broj 1.

Prilog broj 2.

3.2. (NE)diplomatsko ponašanje u jezičkom ponašanju

Sigurno je da se diplomatskičnost uz asertivnost (samouvjerenost, samopouzdanost bez vrijeđanja drugih) nalazi u vrhu popisa poželjnih osobina (dobrog) političara. U diplomatskoj praksi nisu neuobičajena istupanja akreditiranih diplomata i diplomatskih zvaničnika u javnosti i neposredno komentarisanje pojedinih pitanja zemlje domaćina, a koje su predmet interesovanja međunarodne politike. U tome nema ničeg neobičnog, ukoliko se ne pređe granica pravila diplomatskog ponašanja. Istina, ta granica je tanka, i veoma je važno da ne uđe u zonu miješanja u unutrašnje stvari zemlje domaćina, što ozbiljnoj diplomatiji i nije svojstveno.

Upravo jedno takvo miješanje u unutrašnje stvari zemlje domaćina, konkretno BiH, rezultiralo je oštrom reakcijom tadašnjeg (ali i sadašnjeg) člana Predsjedništva BiH, iz reda hrvatskog naroda, Željka Komšića.

“Povodom izjave premijera Srbije Vojislava Koštunice da će Srbija odlučno braniti Rezoluciju 1244 i Dejtonski mirovni sporazum, jer su očuvanje Kosmeta i RS-a neuprečni ciljevi državne i nacionalne politike”, (Glas Javnosti) Komšić je poručio: “Koštunici bi bilo bolje da se bavi pitanjima koja su mu posao, odnosno budućnost Srbije i njenih građana, odnosno svojom zemljom, a da prste drži dalje od BiH, jer bi mogao dobiti i po prstima i po nosu i zato neka ne zaboravi kako je završio jedan njegov prethodnik, Milošević – rekli su iz Komšićevog kabineta.” (24 sata). Ovo je za mnoge zvučalo preoštro, nediplomatski, neprikladno, “nakon toga uslijede javni politički prigovori unutar naše države, no ne desi se nikakav diplomatski skandal (zvanična reakcija izvana)” (Vajzović 2008: 239). Domaća javnost ostala je oduševljena hrabrošću i odabirom jezičkih sredstava, a izjava je citirana i u nekim “drugim javnostima”.

U pojedinim delikatnim oblicima komunikacije, a kako konstatuje i M. Mladenov “diplomatski stil se odlikuje

mnogoznačnošću, metaforikom, uzdržanošću, protokolarno-ceremonijalnim izrazima, maglovitošću... Diplomatski jezik se često služi figurativnim jezikom, jer je diplomata – govornik ponekad prinuđen da zauzme vrlo elastičan stav po nekom pitanju, da dosta kaže, a da ništa ne rekne, kako bi kasnije (ako zatreba) i drukčije tumačio svoje riječi.” (Mladenov, 1980: 23)

Ričard Holbruk u svojoj knjizi Završiti rat, diplomatiju i komuniciranje unutar nje upoređuje sa “kombinacijom šaha i alpinizma”, gdje su detalji “kao i u arhitekturi izuzetno bitni” (Holbrooke: 1998: 15). U vezi s ovim zanimljiv primjer je izjava (tadašnjeg) Predsjednika Hrvatske, Stjepana Mesića na jednom neformalnom druženju s novinarima (a povodom najave govora srbijanskog predsjednika u UN-u): “Da sam Predsjednik Republike u trenutku kada bi Milorad Dodik u Republici Srpskoj eventualno raspisao referendum o otcjepljenju od BiH, odmah bi vojskom prekinuo koridor u bosanskoj Posavini.” (24 sata).

Nakon ovoga, uslijedila je žestoka reakcija srbijanskog predsjednika Borisa Tadića, koji je zaprijetio da će Vijeću sigurnosti UN-a prijaviti Predsjednika Hrvatske, Stjepana Mesića, zbog izjave o mogućoj vojnoj reakciji na referendum u Republici Srpskoj. Iznenađivši se ovakvoj Tadićevoj reakciji, Mesić je poručio kako ne zna zašto se on ljuti, kada u svojoj izjavi, njegovu državu Srbiju, nije ni spomenuo. Mesić je rekao kako on ne razumije takvu reakciju, jer se on ne petlja u odnose u BiH, kao ni u odnose u Srbiji. “Moja je izjava bila u kondicionalu i zato je potrebno poznavati malo gramatike. Rekao sam da bi trebalo presjeći koridor kada bi netko otcijepio dijelove BiH. To je moje mišljenje. A tko će ga presjeći, hoće li to biti NATO ili netko drugi, uopće nije bitno, rekao je Mesić.” (Dnevnik.hr) Ovakvom svojom izjavom, Predsjednik Mesić je pokazao izuzetnu hrabrost, a da se pritom, nije ogriješio ni o jezik ni o diplomatiju. Rekao je to onako, usput, svima “za nauk”, jezički korektno, diplomatski dvosmisleno.

Kako je uočeno, politički diskurs je specifičan, budući da ima konkretnu političku svrhu: kako građane / birače pridobiti za određena gledišta i uvjeriti ih u njihovu ispravnost, a s ciljem stjecanja političke moći. Upravo se jezičke strategije političkog diskursa, oblikuju prema tom cilju. "To rezultira prikupljanjem retoričkim vrijednostima i očituje se u sklonosti manipuliranju jezikom" (Pavličević-Franić 2005: 117), odnosno "jezik politike, dakle, djeluje kao sredstvo artikuliranja i populariziranja ideoloških i političkih mišljenja i stavova", (Minović 1983: 158). Ovladavanjem formalnim i sadržajnim osobinama političkog diskursa preduvjet je za aktivnu participaciju u sferi politike. Budući da je oblikovanje političke javnosti u modernim društvima od velike važnosti, savremene teorije političke komunikacije veliku pažnju posvećuju argumentacijskim strategijama i postupcima. Komunikacijske strategije ogledaju se u komunikacijskim činovima, a oni su veoma različiti. "Što je političko društveno uređenje manje pluralističko, to su komunikacijski činovi unutar političkih iskaza u njoj ujednačeniji tako da totalitarna društva imaju posve jednoobrazne i shematizirane političke iskaze" (Pavličević-Franić 2005: 126).

U sredstvima javnog informisanja pojavljuju se svi diskursi javne komunikacije, sa ili bez odgovornosti prema javnoj riječi, a zbog važnosti političkog javnog mnijenja politički diskurs u njima ima veliku ulogu. Tako bi se o javnoj riječi i odgovornosti moglo govoriti na više različitih nivoa: naspram istinitosti predmeta govora, drskosti i nedoličnosti, manipulacije, huškačke retorike i govora mržnje, odgovornosti medija, kao i kulture dijaloga.

Jezik u funkciji političke manipulacije

Kako primjećuje R. Bugarski "jezik politike može se koristiti u različite svrhe. U sretnijim slučajevima to je ostvarivanje stvaralačke komunikacije i pravog dijaloga o općim ili posebnim pitanjima političkog života. No politička retorika često nema

komunikacijsku, nego isključivo "ritualnu funkciju" zajamnog prepoznavanja nosilaca političkog diskursa i njihove identifikacije sa određenim krugovima i prihvaćenim mišljenjima u okviru trajnije ili trenutno važeće ideologije. Tada se jezik javlja kao proširena etiketa, kao znak pripadnosti sa svim pogodnostima koje takav status nudi u vezi sa stjecanjem ili održavanjem društvene moći i političke vlasti" (Bugarski 1997: 36).

Jezik u Bosni i Hercegovini odavno je postao predmetom, ali i sredstvom manipulacije: jezik se manipulira, ali se i manipulira jezikom, što će reći da se jezik u "političke svrhe" manipulira dvojako, "iz koleracije jezik – politika može se zaključiti da jeziku politika nije potrebna, dok politika jezik dvostruko iskorištava: kao sredstvo propagande (u komunikaciji s javnostima) i kao objekat djelovanja (u manipulaciji s javnostima)" (Vajzović 2008: 141). Tako jedanput politički dužnosnici u BiH nastoje izmanipulirati bh. javnost zloupotrebljavajući jezik, dok se neki drugi put manipulira jezik, a za to se koristi javnost. U oba sličaja jezik je na gubitku, budući da su različiti pristupi u tumačenju (jezičke) prošlosti na ovom prostoru doveli i do šarolikosti u tumačenju pojma jezička tolerancija. Sigurno je da se u usložnjavanju ionako složene društveno – jezičke situacije, veliku ulogu imaju ne slučajno, različiti pristupi u tumačenju historijskih zbivanja u BiH. "Osim toga dok se na Zapadu jezikoslovci često skrivaju u akademsku kulu od bjelokosti, jezikoslovci u bivšoj Jugoslaviji bili su glavni sudionici na političkoj pozornici. Stoga ne treba čuditi da je jezična politika postala tako plodonosnom zabavom na tom području" (Greenberg 2005: 16). Takvo "sistemsko obezvređivanje tuđeg jezika" zapravo je odlika rasizma (Kalve 1981: 13) i nerijetko osim dobre pozicije za političku partiju, osigurava i dobru poziciju za pojedinca (ponekad čak, za pojedinca prije negoli za partiju), stoga se iza naciokratizma (u koji se "zaklinju") počesto, zapravo kriju samo lični interesi (Vajzović 2008: 147).

Upravo bi se u ovom kontekstu moglo govoriti, o recimo liku i djelu Milorada

Dodika. Postavlja se pitanje da li se iza njegove nacionalističke retorike kriju (samo) lični interesi, odnosno da li je Dodik dobar političar svoga biznisa ili dobar biznismen svoje politike ili apsolutni vladar Republike Srpske? „Tokom godišnje konferencije Milorada Dodika koju je održao u Istočnom Sarajevu gledatelji su mogli svjedočiti neugodnim scenama. Novinarka televizije BN je napustila konferenciju nakon Dodikovog poziva „svim patriotama da napuste tu televiziju”. Nakon što ga je upitala „odakle mu pravo da televiziju BN okrivljuje za rušenje Republike Srpske, te tako na čelo stavlja metu brojnim radnicima te kuće, među kojima su i pripadnici Vojske RS-a i sinovi poginulih boraca”, Dodik je odgovorio: „Pozivam sve te borce i sinove poginulih boraca da napuste tu separatističku televiziju.“ Napomenimo i to kako je Milorad Dodik konferenciju održao u svojstvu člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, uz podršku osoblja te institucije u zgradi vlade Republike Srpske, te da je bio okružen sa dvije zastave RS-a. U dvorani, naime, nije bilo državnih obilježja niti zastave Bosne i Hercegovine.” (Slobodna Bosna).

Kako se navodi u članku objavljenom 17.01.2019. na portalu udrimuski.ba da „Milorad Dodik i Dragan Čović pokušavaju ostvariti svoj separatistički cilj konačne podjele Bosne i Hercegovine, mada to više nije realno, ali stalnim ponavljanjem svoje secesionističke, nacionalističke, šovinističke i ratnohuškačke retorike pokušavaju stvoriti zategnutu i “zatrovanu” klimu među građanima Bosne i Hercegovine. 09. januara 2019. godine na neustavnom danu RS-a, Dragan Čović je javno objelodanio šta je pozadina njegove “stvarne saradnje” sa Dodikom. Uz bezbroj kritika koje je dobio od visokih dužnosnika iz Republike Hrvatske, Evropa se još uvijek nije oglasila. Ponovno se oglasio i bivši visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini Christian Schwarz-Schilling sa pitanjem “Je li Evropa čula novogodišnji prasak u BiH? EU i Brisel više ne smiju ćutati!”; ali Evropa nije! U proteklom periodu Bosnu i Hercegovinu je napustilo nekoliko

stotina hiljada stanovnika u pravcu EU, jer ne žele više da čekaju. Političko Sarajevo, kako ga često nazivaju njegove komšije, je na oktobarskim izborima pokazalo i dokazalo da želi multietničku državu, pobjedom građanskih stranaka, cca 75% građana Sarajeva je glasalo za promjene, a najgore od svega je što se nikakvo rješenje ne nazire i što svakodnevno po medijima slušamo istu beskrupuloznu i secesionističku retoriku “etničkih vođa”! Rusija i Turska, Beograd i Zagreb, se sve više petljaju u unutrašnju političku situaciju Bosne i Hercegovine, a što svakodnevno možemo vidjeti po medijima. Građanima Bosne i Hercegovine to ne odgovara! Građani Bosne i Hercegovine to ne žele! Bosanci i Hercegovci treba da se podsjetite najvećeg bosanskohercegovačkog političara svih vremena Džemala Bijedića. U Bosni i Hercegovini se još uvijek nije rodio političar kalibra Džemala Bijedića. Džemo je volio Bosnu i Hercegovinu, Hercegovinu malo više, a Velež ponajviše! Ovako je govorio Džemal Bijedić: „Mi smo revoluciju vojevali i za to da se jednom za svagda utvrdi čija je ovo zemlja Bosna i Hercegovina, da ne bude ni carska ni spahijska, da ne ostane provincija u pozadini, oko koje se kusuraju velikosrpska i velikohrvatska buržoazija i bosanski begovat.”

Domet manipulacije proizilazi iz moći jezika. Fasciniranost jezikom potječe baš iz njegove moći da istovremeno ima ulogu u više sfera. Manipulacija jezikom je imanentna društvu i ima dvije strane – onu koja ima moć i onu koja ima manje moći. Jezik je u funkciji cilja grupe koja ima moć, dok je drugoj strani cilj nepoznat. Jezik je slijedio društvene promjene, pa nacionalna separacija tri naroda u Bosni i Hercegovini ima i posljedice na jezički izraz. Moglo bi se reći da je postmoderna situacija slična predmodernoj u tom pogledu što je očita ponovna uspostava tri nacionalne kulture, praktički na svim poljima – od zabave i sporta do jezika i medija. Političari na ovom pitanju zarađuju dnevno-političke poene, štiteći vitalne nacionalne interese koji su navodno ugroženi, (Opširnije o Jeziku i nacionalnim

odnosima u: Baotić 1984: 315-323; Vajzović 2006: 354-369; Wright 2010: 41-67).

Bivši član predsjedništva Ivo Miro Jović, u svakom televizijskom istupu naglašava kako je on ugrožen zbog toga što novinari Federalne televizije ne pričaju "dobar hrvatski jezik". Na drugoj strani bošnjački političari smatraju da je jezik kojim se služe novinari FTV-a previse "kroatiziran". U svemu tome trpe krajnji korisnici koji plaćaju TV pretplatu budući da je veći problem od nacionalnog taj što su pravilnost govora i dikcija u drugom planu. Sadržaj programa također. Jezičke razlike ne pravi narod, već nacionalistički ideolonizirana intelektualna elita. U tom slučaju instrumentalizacija jezika je u rukama stručnjaka za jezik (lingvisti) koju podržava politička elita i dovodi do "sistemskog usmjeravanja jezičkog razvoja u nekom smjeru koji država smatra politički poželjnim" (Bugarski 2002: 48).

Političari nacionalističkih shvatanja insistiraju na tome da kroz svakog pojedinca, kad god počne govoriti vlastitim jezikom, mora progovarati kolektivitet nacije i da je taj glas važniji od svih drugih kolektiva. Takva vrsta ideološkog djelovanja kojim se, prvenstveno, žele ostvariti lični interesi, a kako ističe S. Kordić u knjizi *Jezik i nacionalizam*, nastoji "naracijom doći do nacije" (Kordić 2010: 185).

S. Kordić se u jednom tekstu čak izruguje bh. političarima nacionalističkih shvatanja i kaže da "nije moguće dokazati da su to tri strana jezika, a vrlo lako je dokazati da je to jedan jezik jer Bošnjaci, Hrvati i Srbi svakodnevno glatko razgovaraju, iako nikada nisu učili u školi kao strani jezik uz engleski ili njemački i jezik onog drugog naroda. To je kao kad biste, recimo, uveli drugo ime za jagodu. Ona bi ostala ista, jednako sočna, ukusna i crvena, samo pod drugim imenom. Zašto političari u Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade ignoriraju i nauku i mlade i jezičnu stvarnost pa traže od svih osnovnih škola u Kantonu Sarajevo da u praksi postupaju kao da je riječ o tri jezika? Neka prvo političari počnu u praksi postupati kao da su to tri jezika: neka svaki razgovor između bošnjačkih, hrvatskih

i srpskih političara odsad ide sa simultanim prevodiocima koji će sjediti uz njih i svaku rečenicu im prevoditi da je prvo čuju u slušalice koje će imati na ušima i tek onda odgovaraju na nju. Susreti političara postat će faktor uveseljavanja publike ispred TV-ekrana." (Udri Muški). Ljudi su skloni da mistificiraju govor političara. Ko su zapravo političari? Piše li im na čelima nacionalna pripadnost? Naravno da ne piše, no kada se u govoru posluže jezikom "svoje nacije", to postaje znak raspoznavanja i pripadnosti. Tako su Ivo Miro Jović i Dragan Čović veliki ljudi i još veći Hrvati od Željka Komšića ili Slave Kukića, samo zato što u svome govoru upotrijebe riječ gledateljstvo (prim. prev. gledatelji) kao jedinu razlikovnu? Evidentno je da je otvoren prostor za manipulaciju čovjeka i jezika.

ZAKLJUČAK

"Način da zaradiš dobar ugled jest da pokušaš biti onakav kakvim se želiš prikazati." – Sokrat

Biti kompetentan korisnik jezika u komunikaciji, kako je to rečeno, ne znači samo posjedovati znanje o jeziku nego i sposobnost i vještinu za aktiviranje tog znanja u komunikacijskom činu. Podizanjem nivoa svijesti u ovoj izuzetno važnoj pojavi, otklanjaju se posljedice negativnog djelovanja po društveno-politički sistem Bosne i Hercegovine i doprinosi se primjerenosti i uspješnosti ponašanja, kao segmentima komunikacijske kompetencije. Sposobnost komuniciranja na način koji je upravo primjeren, dosljedan, i uspješan u okviru postojeće situacije, garant je ostvarivanja unaprijed postavljenih ciljeva. Stoga, komunikacijske kompetencije, naročito političkih dužnosnika, nikada nisu dosegle takvu važnost kao danas, iako je komuniciranje staro koliko i samo čovječanstvo.

Navedeni primjeri su pokazali da nivo komunikacijskih kompetencija političkih dužnosnika u Bosni i Hercegovini u značajnoj mjeri zavisi od općeg, profesionalnog i

jezičkog obrazovanja. Kada bi radili u skladu sa svojim znanjem i kompetencijama, mnogi naši političari bi se bavili nečim drugim, jer nažalost ključni problem bosnaskohercegovačkog društva u svemu, pa tako i u aspektu jezičke nekompetentnosti, jeste problem tzv. diletantizma.

LITERATURA

- [1] Bugarski, Ranko (1997): Jezik u društvenoj krizi, Biblioteka XX vek, Beograd.
- [2] Bugarski, Ranko (2002): Nova lica jezika, Biblioteka XX vek, Beograd.
- [3] Božo, Skoko (2004): Identitet, image i promocija, Školska knjiga, Zagreb.
- [4] Greenberg, Robert (2005): Jezik i identitet na Balkanu, Srednja Europa, Zagreb.
- [5] Holbrooke, Richard (1998): Završiti rat, Šahinpašić, Sarajevo.
- [6] Kalve, Luj Žan (1981): Lingvistika i kolonijalizam, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd.
- [7] Kordić, Sježana (2010): Jezik i nacionalizam, Durieux, Zagreb.
- [8] Minović, Milivoje (1983): Uvod u nauku o jeziku, Svjetlost, Sarajevo.
- [9] Mladenov, Marin (1980): Novinarska stilistika, Naučna knjiga, Beograd.
- [10] Pavičević-Franić, Dunja (2005): Komunikacijom do gramatike, Alfa, Zagreb.
- [11] Philip Kolter & G. Armstrong (1993): Marketing – An Introduction, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- [12] Šiber, Ivan (1992): Politička propaganda i politički marketing, Alinea, Zagreb.
- [13] Vajzović, Hanka (2008): Jezik i nacionalni identiteti, Fakultet političkih nauka, Sarajevo.
- [14] Vasković Vojkan / Kršić, Dario (2009): Diplomacija i pregovaranje u informacionom društvu, Prometej, Beograd.
- [15] Govor visokog predstavnika Valentina Inzka na FNP Sarajevo sa oficijelne stranice OHR-a <http://www.ohr.int/?p=34836>
- [16] <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-27-10-2007/komsic-da-se-izvini-radmanovicu> -
- [17] <https://www.24sata.hr/news/komsic-kostunici-ostavi-bih-jer-ces-dobiti-ponosu-34484>
- [18] <https://www.24sata.hr/news/predsjednik-mesic-vojskom-zeli-stititi-cjelovitu-bosnu-154733>
- [19] <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/vjerujem-u-uzlaznu-fazu-odnosa-izmedju-nas-i-srbije.html>
- [20] <https://www.udrimuski.ba/clanak/60443/snezana-kordic-nacionalizam-u-skoli-zakonom-protivistine>
- [21] The Committee of Ministers to member States on "hate speech", 30.10.1997. godine – izvor <https://rm.coe.int/1680505d5b>
- [22] Ne-kultura dijaloga: Uvrede umjesto razgovora https://www.slobodnaevropa.org/a/kultura_dijaloga_uvrede_umjesto_dijaloga/24269257.html
- [23] https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/101596/novi-skandal_u_reziji_milorada_dodika_javno_prozvaao_novinare_separatistima_i_rusiteljima_republike_srpske.html
- [24] <https://www.udrimuski.ba/clanak/73239/valentin-incko-mora-koristiti-bonske-ovlasti>
- [25] Dokumenti i istraživački korpus - Štampa (Dnevni avaz, Oslobođenje i FTV)